

БОБАН СИМИЋ*
ЖЕЉКО НИКАЧ**

Криминалистичко-полицијска академија
Београд

УДК 343.85:[343.343.3:796.093(497.11)

ИД БРОЈ 192629260

Оригиналан научни рад

Примљен: 13.04.2012

Одобрен: 07.06.2012

НАСИЛНИЧКИ КРИМИНАЛИТЕТ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ с посебним освртом на сузбијање насиља на спорт- ским манифестацијама***

Сажетак: На простору Републике Србије све је заступљеније насиље навијача у спортским објектима (стадионима, халама) и њиховом окружењу како пре, тако и за време и после завршетка спортских такмичења/приредби, што је илустровано емпиријским истраживањем. Спортски објекти су постали место на коме се испољава насиље усмерено према лицима и имовини. Уколико би се покушао наћи одговор на питање како да се повећа унутрашња безбедност друштва и ублажи страх грађана од насилничког криминалитета као сасвим посебног и вишедимензионалног проблема, онда би се могле, у смислу деловања на социјалне чиниоце, потенцирати различите активности на свим социјалним нивоима. Свеобухватан приступ супротстављању насилничком криминалитету захтева опште и добро осмишљено ангажовање сасвим различитих социјалних чинилаца и значајне људске и материјалне ресурсе. Сви државни органи, почев од полиције, тужилаштва и судова, служби социјалне

* boban.simic@kpa.edu.rs

** zeljko.nikac@kpa.edu.rs

*** Реферат је настао као резултат истраживања у оквиру интерног пројекта Криминалистичко-полицијске академије под називом „Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвена реакција”, као и реализовања научноистраживачког пројекта под називом „Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција”, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (број 179045), а реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2014). Руководилац тог пројекта је проф. др Саша Мијалковић.

заштите, система васпитања и образовања, заједно с невладиним сектором, медијима и другим друштвеним институцијама, морају наступати заједно и координирано како би ефекти њиховог рада довели до жељених резултата на плану супротстављања насилничком криминалитету.

Кључне речи: спортске манифестације, људска права, насиље, полиција.

Увод

Развој друштва и технолошки и привредни напредак неминовно прати и пораст броја кривичних дела насилничког криминалитета. Карактеристике насилничког криминалитета су, поред осталог, и прилагодљивост и настанак нових појавних облика. У прилог томе говори и додатно прописивање одређених понашања за кривична дела, као што су насилничко понашање, насиље у породици и насиље на спортским приредбама.

Различити су узроци и чиниоци који су допринели порасту насилничког криминалитета у Републици Србији, посебно у блиској прошлости. Од важнијих, према нашем мишљењу, наводе се ратови, санкције, незапосленост, сиромаштво, низак стандард, неодговарајућа законска регулатива, неспровођење закона, криза економских, политичких и социјалних институција, трансформација друштвене имовине итд.

Постоји велики број најтежих кривичних дела, као што су убиства, тешке телесне повреде, силовања, разбојништво, разбојничке крађе и др., која припадају области насилничког криминалитета.

Насиље на фудбалским утакмицама и јавним манифестацијама представља један од видова насилничког криминалитета у Републици Србији који, због своје актуелности, изазива посебну пажњу јавности.

Како је реч о кривичним делима којима се угрожавају најважнија људска права и слободе гарантоване законом и која изазивају посебно подозрење јавности, неопходно је да се поред законских средстава у борби против те врсте криминалитета потенцирају и различите активности на свим социјалним нивоима.

Свеобухватан приступ у супротстављању насилничком криминалитету и његовој контроли захтева опште и добро осмишљено ангажовање сасвим различитих социјалних чинилаца и значајне људске и материјалне ресурсе.

Сви државни органи, почев од полиције, јавних тужилаштва и судова, служби социјалне заштите, система васпитања и образовања, заједно с невладиним сектором, медијима и другим друштвеним институцијама,

туцијама, морају наступати заједно и координирано како би ефекти њиховог рада довели до жељених резултата на плану супротстављања насилничком криминалитету.

Појам насиља

Насиље је појам који се не може сасвим јасно дефинисати и ограничити ни у свакодневном животу, ни у научној терминологији.

Поједини аутори су мишљења да насиље није случајно и без унапред и тачно одређене жртве, јер се одвија између особа које се међусобно познају. „Жртве насиља од стране блиских лица, подносе више повреда но жртве насиља које нису познавале преступника” (Игњатовић, 2002: 266).

Из кривичноправног аспекта, под насиљем се подразумева умишљајно наношење душевног, а знатно чешће физичког бола или повреде, односно последице насиља су по правилу комбиноване – физичке и психичке. Стога се насиље може поделити на физичко и психичко.

Под физичким насиљем се подразумева употреба физичке силе с циљем физичког угрожавања, тј. пребијања, наношења лаких и тешких телесних повреда и лишавања живота, као и сексуално угрожавање, што укључује силовање, сексуално узнемиравање, сексуално злостављање, блудне радње и слично.

Под психичким или емоционалним насиљем најчешће се подразумева вербални (може бити и невербални) облик наношења повреда нечијој психи. Оно је усмерено ка умањивању развоја и самосталности жртве. Укључује симболичко, говорно, знаковно омаловажавање, вређање, понижававање, претње и присиљавања.

У односу на континуитет испољавања, насиље се може поделити на једнократно и континуирано, а у односу на број учинилаца и степен организованости на појединачно и организовано.

Насиље се може поделити и с обзиром на однос учиниоца и жртве на насиље према непознатим особама и насиље према познатим особама.

Насиље према непознатим особама обухвата различите видове прогањања, убиства из користољубља, разбојништва, тероризам, злочине из мржње, политичка убиства, тортуре и друге облике државног насиља, насилничко понашање на јавним местима и манифестацијама, сатанистичка убиства, сексуалне деликте, трговину људима.

Насиље према познатим особама се може даље поделити у односу на то да ли се спроводи над члановима породице, брачне заједнице и везе – што укључује насиље у породици, убиства, сексуално насиље, телесне повреде, претње, трговину људима, и насиље према познатим особама ван породице (пријатељи, познаници, колеге). Ту се убрајају различити видови злостављања и малтретирања на радном месту, у школи или вртићу, прогањање, телесне повреде, насиље над децом, убиства, сексуални деликти, трговина људима.

Појам насилничког криминалитета

Појам насилничког криминалитета се користи за означавање кривичних дела која карактерише брутално и агресивно поступање њихових извршилаца, односно где елемент насиља има доминантан карактер, без обзира на то да ли је део радње извршења или представља неки други битан елемент конкретног кривичног дела. Ако се пође од Хагановог одређења насилничког криминалитета, он обухвата деликте код којих се, ради постизања одређеног циља, користи напад на жртву или се њиме прети. Тако се у речнику злочина као пример тих деликата наводе: убиства, nanoшење телесних повреда, разбојништва. У неколико примера из литературе, научници при одређењу типологије насилног понашања наводе деликте као што су: убиства, nanoшење повреда, киднаповања, као и деликте насиља који производе последицу услед масовних туча и обрачуна, било унапред припремљених било изненадних.

На основу садржаја дефиниција насилничког криминалитета, а с обзиром на начин извршења, тим делима се могу сматрати кривична дела против живота и тела, против имовине и против слобода и права човека и грађанина. У ширем смислу, то могу бити сва кривична дела у чијем се начину извршења примењује сила или озбиљна претња.

У првом реду, то су кривична дела систематизована актуелним Кривичним закоником Републике Србије у групу кривичних дела против живота и тела и то: убиство, тешко убиство, убиство детета при порођају, недозвољен прекид трудноће, тешка и лака телесна повреда, учествовање у тучи, угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи, излагање опасности (*Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09 и 111/09).

Следе кривична дела систематизована у групу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина и то: повреда равноправности, повреда слободе изражавања националне или етничке припадности,

противправно лишење слободе, отмица, повреда слободе кретања и настањивања, принуда, злостављање и мучење, угрожавање сигурности, нарушавање неповредивости стана, спречавање јавног скупа и друга.

Ту се убрајају и кривична дела систематизована као кривична дела против полне слободе и то: силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба над дететом, обљуба злоупотребом службеног положаја, недозвољене полне радње и др.

Међу кривичним делима из групе против брака и породице, на првом месту треба поменути насиље у породици као тренутно актуелну проблематику.

У кривична дела против имовине с елементима насиља посебно треба истаћи разбојништво, разбојничку крађу и изнуду.

Када су у питању кривична дела против јавног реда и мира, то су изазивање панике и нерета и насилничко понашање.

Треба нагласити да у ширем смислу кривична дела с елементима насиља могу бити сва кривична дела у чијем се начину извршења примењује сила или озбиљна претња.

У даљем делу реферата је дат осврт на важнија решења из актуелног Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, као и на улогу и задатке полиције (МУП Републике Србије) сагласно савременом концепту организације и рада полиције у заједници (*community policing*).

Насиље на спортским (фудбалским) и јавним манифестацијама

Проблем насилничког и недоличног понашања једног дела публике на спортским (фудбалским) и другим јавним манифестацијама долази до изражаја седамдесетих година XX века, пре свега на фудбалским стадионима у развијеним земљама Западне Европе. Као прекретница се узима догађај који се десио 1985. године на стадиону „Хејсел” у Бриселу (Белгија) на финалној утакмици Купа европских шампиона између „Јувентуса” и „Ливерпула”, када је у нередима и сукобима живот изгубило чак 39 (италијанских) навијача. Уследила је реакција полиције и правосудних органа домаћина и других држава, као и највиших органа УЕФА, па су енглески клубови кажњени са пет (5) година забране играња на европским такмичењима.

Насиље на спортским (фудбалским) приредбама и јавним манифестацијама није само екслузива „хулигана са Острва”, већ постоји и у осталим земљама као „вентил” за нагомилане и нерешене социјалне, економске и друге проблеме. На сличан начин насиље се испољило и на просторима некадашње СФРЈ и било је чак претеча надирућег национализма и ратног сукоба који се одиграо на тим просторима почетком деведесетих година прошлог века. Посебно је била изражена нетрпеливост између навијача из Србије („Гробари” и „Делије”) и Хрватске („Bad Blue Boys” и „Торсида”), која је кулминирала на познатој утакмици између „Динама” и „Црвене звезде” одиграној с пролећа 1990. године у Загребу. Догађаји са стадиона „Максимиr” су означили увод у грађански рат који је довео до распада заједничке државе, великих разарања, људских и материјалних жртава, избеглиштва и немаштине.

Тренд хулиганизма се наставио и након распада Југославије, али у одсуству „спољног непријатеља” у донекле новом облику и појачаном ривалитету навијача највећих клубова „Црвене звезде” и „Партизана”. Након познатих друштвених промена крајем 2000. године и почетка друштвених реформи ситуација се није променила, већ је поларизација донекле још добила на интензитету. Неспорно је да се у великој мери смањила (политичка) инструментализација навијача и њихових група, али су и даље остали различити облици злоупотребе младих ради ванспортских циљева. Из тих разлога, млади су често „коллатерална штета” актуелних друштвених дешавања, као што је то било почетком 2004. године након отцепљења Косова и Метохије и догађаја у Београду (Никач, Милошевић, 2011: 31). Треба подсетити и на нападе екстремних навијачких група на припаднике ЛГБТ популације („Парада поноса” 2010. године), нападе на Роме, напад у аутобуској станици на новинара Т. Панчића (2011) и др.

Насиље уопште, на спортским приредбама и јавним манифестацијама, поред етиолошке и феноменолошке димензије, има и веома важну виктимолошку димензију. Однос друштва (државе) према жртви и доживљај жртве, посебно према злочину и злочинцу, од прворазредног су значаја за заједницу, разумевање проблема и примерен одговор државе на злочин. Друштвена реакција на насилничко и недолично понашање је у првом реду нормативно-правна, затим полицијска (превентивна и репресивна) и на крају правосудна (суд, извршење санкција).

Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама – осврт

Као реакција на даљи развој насиља, у теорији познатог као „хидраулични модел агресивности”,¹ и његовог испољавања у спортским објектима, у Стразбуру је усвојена 9. августа 1985. године *Европска конвенција о насиљу и недоличног понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама*. Наша земља је нешто касније ратификовала Конвенцију (26. јула 1990) на основу Закона о ратификацији Европске конвенције о насиљу и недоличног понашању гледалаца на спортским приредбама (*Службени лист СФРЈ – међународни уговори*, број 09/90). Након распада југословенске федерације, Република Србија је као држава сукцесор преузела многобројне међународне уговорне и друге обавезе, па тако и поменути конвенцију и њене најважније одредбе уградилa у домаће законодавство.

Почетком 2003. године, у жеку започетих друштвених реформи у Србији, на основу исте те конвенције је усвојен Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. У међувремену је тај закон (тзв. *Anti-Hooligans Act*) за кратко време више пута новелиран сходно одредбама Закона о изменама и допунама (Зид) Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (*Службени гласник РС*, бр. 67/03, 101/05, 90/07, 72/09 и 111/09). Према нашем мишљењу, у питању је неспорно најважнији унутрашњи правни извор за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама у Републици Србији, који је у великој мери уредио ту, веома осетљиву област (Никач, 2010: 233).

Правно-технички, у питању је релативно кратак, јасан и језгровит законски текст. Основна примедба стручне јавности је да је законодавац претенциозно покушао да *de iure* уреди сваку фактичку ситуација на терену, што је наравно немогуће у тако флуидној материји. У погледу систематике Закон има око 30 чланова који су разврстани у четири одељка и то: (I) основне одредбе, (II) мере за спречавање насиља и недо-

¹ Та појава се испољава у виду физичког обрачуна с навијачима противничког клуба, прекида одржавања спортских такмичења, физичког напада на грађане, физичког напада на имовину у спортском објекту као и у месту где се затекну, рушења и паљења превозних средстава, употребе ватреног и хладног оружја, вршења кривичних дела крађа и разбојништава, што је све праћено екстремним насиљем. Неке од група носе следеће називе: „Душан Силни”, „Нуклео”, „Делије”, „Београд бојс”, „Јужни фронт”, „Алкатраз”, „Гробари”, „Еротика”, „Лејерси”, „Ултрас”, „Хероји”, „Скинси”, „Анти роми” и др.

личног понашања на спортским приредбама, (III) казнене одредбе и (IV) прелазне и завршне одредбе.

У смислу правне анализе најважнијих законских решења најпре се наводи да према члану 4 истог закона радња извршења обухвата:

- *физички напад* на учеснике спортске приредбе, односно *физички обрачун* између учесника на спортској приредби;
- *бацање* предмета на спортски терен или у гледалиште;
- *уношење* у спортски објекат обележја којима се вређају национална, расна, верска или друга осећања или на други начин изазива мржња или нетрпљивост, које могу довести до физичких сукоба;
- *оштећивање* спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација у спортском објекту у коме се одржава спортска приредба;
- *изазивање нереди или уништавање имовине* приликом доласка у спортски објекат, односно одласка из њега или у спортском објекту, *ремећење тока* спортске приредбе, угрожавање безбедности учесника спортске приредбе или трећих лица;
- *неовлашћен улазак* на спортски терен, односно у службене просторије и службене пролазе спортског објекта или у део гледалишта спортског објекта намењеног противничким навијачима;
- *покушај уношења*, односно уношење у спортски објекат, *поседовање* или употреба алкохола и других опојних средстава;
- *покушај уношења*, односно уношење у спортски објекат или коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима се може угрозити безбедност учесника у спортској приредби или омести њен ток;
- *паљење* навијачких реквизита или других предмета и
- ношење навијачких шалова, капа или предмета у намери да се *скрива идентитет лица* (*Службени гласник РС*, бр. 67/03, 101/05, 90/07, 72/09 и 111/09).

Према врстама и носиоцима активности, интензитету, карактеру и другим критеријумима, мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама могу бити: а) превентивне мере, б) мере на спортским приредбама, ц) мере на спортским приредбама повећаног ризика и д) мере које предузимају надлежни државни органи (члан 17).

Приликом одржавања спортских манифестација повећаног ризика, поред редовних активности, полиција је овлашћена да предузима и следеће мере:

- да наложи *групама навијача* трасе и правац кретања приликом доласка у спортски објекат, односно одласка из њега;
- да наложи *организатору* отклањање недостатака на објекту или пропуста у организацији посебно уоченим у току спортске приредбе, који могу значајно угрозити безбедност учесника, посебно ако је реч о уоченим недо-

- стацима у току спортске приредбе, а који у значајној мери могу угрозити безбедност учесника спортске приредбе и
- да спречи долазак на место одигравања спортске приредбе или забрани улазак на спортску приредбу, односно удаљи из спортског објекта *лице* за које се може закључити да је склоно насилничком и недоличном понашању.

Полиција је такође овлашћена да изврши контрадиверзиони преглед објекта намјање 24 часа пре почетка приредбе повећаног ризика, те да, у том контексту, оствари увид у организационе припреме (члан 17, став 2). Контрадиверзиони (КД) преглед је мера и радња позната у полицијској пракси која се спроводи према стандардној процедури, пре свега, ангажовањем специјализованих линија рада и јединица (нпр., Полицијска бригада ПУ за град Београд, Жандармерија, ОЈРМ). Полиција је даље овлашћена да забрани одржавање спортске манифестације уколико организатор не поступи по налозима за отклањање недостатака, услед чега може бити угрожена безбедност учесника (члан 17, став 3).

Из кривичноправног аспекта, једна од важнијих новела се односи на измештање некадашњег члана 20 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, који је из споредног законодавства пребачен у главно (кривично) законодавство. Према члану 151 Закона о изменама и допунама (ЗиД) Кривичног законика Србије предвиђено је да се после члана 344 дода члан 344а – кривично дело под називом *насилничко понашање на спортској приредби*, и гласи:

„(1) Ко неовлашћено уђе на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље, физички нападне или се физички обрачуна с учесницима спортске приредбе, врши насиље приликом доласка на спортску приредбу или одласка с ње, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен или међу гледаоце предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или штетне супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе, оштећује спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације, својим понашањем или паролама на спортској приредби изазива националну, расну и верску мржњу или нетрпељивост услед чега дође до насиља или физичког обрачуна с учесницима спортске приредбе, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.

(2) Ако дело из става 1 овог члана изврши група, учинилац ће се казнити затвором од једне године до осам година.

(3) Коловођа групе која изврши дело из става 1 овог члана, казниће се затвором од три године до дванаест година.

(4) Ако је извршењем дела из става 1 овог члана дошло до нереди у којима је неком лицу нанета тешка телесна повреда или је оштећена имовина веће вредности, учинилац ће се казнити затвором од две године до десет година.

(5) Службено или одговорно лице које при организовању спортске приредбе не предузме мере обезбеђења како би се онемогућили или спречили нереди, па услед тога буду угрожени живот или тело већег броја људи или имовина веће вредности, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.”

За горенаведена решења законодавац се руководио разлозима целисходности и снажније државно-правне реакције, те је то кривично дело враћено у матични закон (КЗ). Законодавац је чак отишао корак даље сходно позитивно-правној пракси Европске уније. Тако је биће кривичног дела знатно проширено у погледу радње извршења, затим категорије извршилаца који сада могу бити и играчи² и, на крају, знатно је поштрена одговорност организатора – правних лица и одговорних лица у саставу.

Законодавац је тим законским решењима увео у правни поредак специјализоване одредбе из области спорта и организације спортских сусрета, на начин како је то урађено у већини развијених држава Европске уније. Од изузетног је значаја чињеница да се посебно наглашава одговорност организатора спортских манифестација, јер није само полиција (држава) одговорна за стабилан јавни ред и мир у друштву. Наравно да део одговорности имају организатори спортских и других јавних манифестација, посебно због тога што се на скуповима шаљу поруке јавности и, по правилу, остварује одређен профит. Верује се да се новелирани текст може даље доградити и побољшати прихватањем добре праксе развијених земаља, функционалним екстензивним тумачењима и попуном правних празнина с циљем заштите општих интереса.

Активности полиције на сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама

Уопштено, надлежност сваког од министарстава у Републици Србији је уређена одредбама актуелног Закона о министарствима, те су сходно члану 5 одређене стварна и месна надлежност МУП Републике

² Пресуда Окружног суда у Чачку, Кж број 137/08 од 19. марта 2008. године (*Избор судске праксе*, број 3/10, тачка 45, Београд, стр. 46).

Србије. Полицијски и други послови, организација и овлашћења полиције даље су разрађени одредбама Закона о полицији и подзаконским актима за примену тог прописа. У складу с тим, Дирекција полиције, линије рада у њеном саставу (управе и др.) и територијалне јединице (ПУ, ППУ, ПС-ПИ) имају задатак да прате и обезбеде стабилан јавни ред и мир у заједници. Идентичан је приступ полиције и када су у питању јавни ред и мир на јавним манифестацијама, спортским сусретима и другим приредбама. Посебан акценат полиција ставља на навијачке и друге групе и њихове активности пре, за време и после одржавања манифестација.

Кључно место у активностима полиције, посебно у погледу безбедности и очувања стабилног јавног реда и мира, заузимају прикупљање информација и, након тога, аналитичка тријажа и процена вредности информација за даљи оперативни рад. С циљем прикупљања валидних доказа за процесуирање осумњичених лица у прекршајном, кривичном или другом поступку користи се стандардна методологија полицијског рада. То подразумева предузимање познатих оперативних полицијских мера и радњи, као што су: ангажовање оперативаца на терену, присуство припадника полиције из линије рада поретка на безбедносном сектору, полицијску опсервацију, прикупљање изјава актера и могућих сведока догађаја (ЗКП, Закон о прекршајима), вршење увиђаја (по овлашћењу судије), коришћење техничких средстава за документацију, изјаве полицијских службеника и др. Ради њихове заштите, потенцијални докази се класификују у различитим облицима као што су: изјаве, аудио и видео записи, фотографије, записници о увиђају, записници о фиксираним траговима, предмети и средства извршења кривичног дела (прекршаја).

На основу прикупљених сазнања следи даљи оперативни рад, током кога се подаци сублимирају и конкретизују. Припадници полиције размењују податке и сарађују с осталим субјектима из система безбедности Републике Србије, као што су БИА, ВС (ВБА, ВОА), царина и друге комплементарне службе. Полицијски службеници прибављају поједине податке и од представника навијача, клубова и спортских савеза, приватних служби ФТО и редара и остварују контакте с осталим субјектима (ЖКП, власници објеката и радњи). Затим се проверавају прелиминарна сазнања која се односе на извршиоце, места извршења (окупљања), време, начин извршења и остале елементе из МОС (*modus operandi* систем) евиденција. У том контексту, лица се проверавају на основу кривичне (КЕ), прекршајне (ПЕ) и друге оперативне евиденције, те обављају неопходне консултације с ОЈТ, ИС и органом (судом) за прекршаје. Изузетан допринос очувању јавног реда и мира и сузбијању ху-

лиганизма, насиља и осталих појавних облика криминалитета на јавним (спортским) манифестацијама дала је примена овлашћења *снимање на јавним местима*. Полиција је овлашћена да предузима исте мере сходно члану 67 Закона о полицији, чиме се, по правилу, прикупљају необориви материјални докази. Треба подсетити на раније одржани дерби између ФК „Црвена звезда” и ФК „Партизан” (9. мај 2010), којом приликом су камере допринеле расветљавању више кривичних дела и прекршаја и процесуирању осумњичених лица за масовне туче.

Треба подсетити на то да свим полицијским активностима у очувању стабилног јавног реда и мира претходи званични документ под називом *безбедносна процена*, који, пак, сачињава надлежна ПУ-ППУ на основу наведених показатеља и расположивих података. Процена ризика и ангажовање снага за одговор (одвраћање) најважнији су *output* елементи у оквиру процене, уз поштовање осталих (штета, социјално рањиве групе, јавно мњење, медији, међународне импликације и др.).

Међународна полицијска сарадња је важан део активности полиције у борби против криминала, па тако и у области сузбијања хулиганизма и очувања стабилног јавног поретка у нас. Сарадња се најпре одвија посредством специјализоване линије рада новоформиране Управе за међународну оперативну полицијску сарадњу (УМОПС), која у свом саставу има досадашњи НЦБ Интерпола, Одељење за сарадњу с Еурополом, Одељење за обраду података и др. Као остали облици сарадње актуелни су различити видови регионалне, билатералне и мултилатералне сарадње који у свом средишту имају размену информација, заједничке састанке, координацију, размену официра за везу, учешће у мисијама и др. У области сузбијања насиља на спортским (јавним) манифестацијама као стожер сарадње се јавља Европски центар за борбу против хулиганизма са седиштем у Хагу, на чијим су састанцима учествовали и представници МУП Републике Србије (УП/2). Треба подсетити на то да је према ранијој номенклатури важила категоризација изгредника (навијача) на лица „А”, „Б” и „Ц” категорије, док је према сада важећој класификацији на снази подела на „ризичне” и „неризичне” навијаче (*Резолуција Савета ЕУ*, број 2010/Ц 165/01, Додатак IV – Категоризација).

С циљем хармонизације законодавства с правом Европске уније, усаглашавања јуриспруденције и даље афирмације концепта „Safe Community”, у току 2011. године у оквиру Управе полиције у седишту МУП Републике Србије образовано је специјализовано Одељење за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама – Национални фудбалски информационални центар. Одељење УП/6 (НФИЦ) је пандан националним фудбалским информационим центрима у земљама Европ-

ске уније, има значајну улогу у непосредној полицијској сарадњи с другим земљама и учествује у размени релевантних података за безбедност на спортским манифестацијама. По аналогiji, на нивоу ПУ за град Београд (УП) образовано је посебно Одељење за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама, док су у оквиру ППУ (ОП) у Нишу, Крагујевцу и Новом Саду основани Одсеци за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама. У оквиру осталих ППУ (ОП) систематизовано је одговарајуће радно место за послове планирања, праћења и координирања мера безбедности на спортским приредбама, формирања оперативних евиденција, праћења навијачких група и стања насиља и размене информација о спортским приредбама. Према истом принципу је урађено и на основном нивоу рада у свим полицијским испоставама (ПИ), где су систематизовани исти послови и радни задаци (унапређење организације и функционисања полицијске испоставе). С циљем координације активности на сузбијању насиља, Влада Републике Србије је основала Национални савет за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, који чине представници различитих ресора који се редовно састају (*Службени гласник РС*, број 65/11).

Резултати активности полиције на сузбијању насиља и недоличног понашања на јавним манифестацијама и спортским приредбама детаљно су размотрени у емпиријском истраживању МУП Републике Србије – Управе полиције у седишту и Сектора за аналитику, телекомуникације и информационе технологије, а на молбу Криминалистичко-полицијске академије, за период од 2008. до јануар-јун 2011. године (Никач, 2012: 161–163). Према званичним подацима, у наведеном периоду на спортским приредбама је извршено укупно 1.166 кривичних дела и 2.107 прекршаја.

Према структури, евидентирано је 929 кривичних дела насилничког понашања на спортским приредбама према члану 20 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, односно члану 344а КЗ (2008: 305; 2009: 283; 2010: 224; јануар-јун 2011: 116). Од осталих кривичних дела на спортским приредбама у истом периоду евидентирано је 238 кривичних дела (2008: 48; 2009: 89; 2010: 67; јануар-јун 2011: 34). Од важнијих кривичних дела се наводе: тешко убиство и убиство – укупно 3 (2008: 2; 2009: 1; 2010: 0; јануар-јун 2011: 0); тешко убиство у покушају и убиство у покушају – 2 (2008: 2; 2009: 0; 2010: 0; јануар-јун 2011: 0); тешка телесна повреда – 5 (2008: 0; 2009: 3; 2010: 2; јануар-јун 2011: 0); лака телесна повреда – 7 (2008: 0; 2009: 4; 2010: 0; јануар-јун 2011: 3); оштећење туђе ствари – 17 (2008: 2; 2009: 7; 2010: 7; јануар-јун 2011: 1); насилничко понашање – 41 (2008: 8; 2009:

18; 2010: 15; јануар-јун 2011: 2); учествовање у тучи – 1 (2008: 0; 2009: 1; 2010: 0; јануар-јун 2011: 0); учествовање у групи која је извршила кривично дело – 3 (2008: 0; 2009: 2; 2010: ; јануар-јун 2011: 0); изазивање опште опасности – 1 (2008: 0; 2009: 0; 2010: 1; јануар-јун 2011: 0); кривична дела повезана с опојним дрогама – 19 (2008: 4; 2009: 0; 2010: 10; јануар-јун 2011: 5); кривична дела против овлашћених полицијских службеника – 111 (2008: 30; 2009: 40; 2010: 23; јануар-јун 2011: 18); друга кривична дела – 28 (2008: 2; 2009: 13; 2010: 8; јануар-јун 2011: 5).³

У истом периоду МУП Републике Србије је евидентирао укупно 1.142 прекршаја из Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Према структури, евидентирано је 654 прекршаја из члана 21 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (2008: 183; 2009: 251; 2010: 116; јануар-јун 2011: 104) и 488 прекршаја из члана 23 истог закона (2008: 126; 2009: 259; 2010: 66; јануар-јун 2011: 37). Евидентирано је и 965 прекршаја који нису прописани Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, већ Законом о јавном реду и миру и другим прописима (2008: 244; 2009: 299; 2010: 261; јануар-јун 2011: 161). Од важнијих евидентирани су следећи прекршаји: свађа или вика – укупно 42 (2008: 7; 2009: 6; 2010: 1; јануар-јун 2011: 18); угрожавање сигурности – 25 (2008: 9; 2009: 12; 2010: 4; јануар-јун 2011: 0); вређање и злостављање службеног лица у вршењу дужности – 209 (2008: 57; 2009: 54; 2010: 62; јануар-јун 2011: 36); учествовање у тучи – 101 (2008: 23; 2009: 24; 2010: 16; јануар-јун 2011: 38); непристојно и дрско понашање – 110 (2008: 27; 2009: 27; 2010: 25; јануар-јун 2011: 31); други прекршаји – 478 (2008: 121; 2009: 176; 2010: 143; јануар-јун 2011: 38).

Према емпиријским подацима у извештајном периоду, због насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у службене просторије је приведено, односно доведено 2.210 лица (2008: 563; 2009: 672; 2010: 623; јануар-јун 2011: 352). Од тог броја мера задржавања је изречена за укупно 241 лице (2008: 70; 2009: 59; 2010: 97; јануар-јун 2011: 18), док је лишено слободе укупно 112 лица (2008: 59; 2009: 24; 2010: 27; јануар-јун 2011: 2).

Сматра се да су почетни ефекти примене новелираних прописа о сузбијању насиља на спортским (јавним) манифестацијама охрабрујући, док с дугорочним резултатима ваља сачекати, јер најтежи изгреди навигачи до сада нису до краја процесуирани. Статистички подаци за извеш-

³ Поред осталих, у истом периоду је извршено и једно (1) кривично дело *изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости*, узвикивањем парола.

тајни период од 2008. до средине 2011. године указују на то да срећом није било најтежих кривичних дела (свршено или покушано тешко убиство и убиство), као и да је у паду број евидентираних кривичних дела насилничког понашања на спортским приредбама сходно члану 20 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања и члану 344а КЗ. Охрабрује и смањен број лица задржаних и лишених слободе због насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у наведеном извештајном периоду. Утисак је да се позитиван тренд наставио и у другој половини 2011. године и почетком 2012. године, али за сада нема јасних података за наведени период.

Закључак

Насиље у друштву и посебно на спортским и јавним приредбама представља данас веома озбиљан проблем у многим државама, а нарочито у земљама које су, попут Републике Србије, недавно ушле у процес транзиције и тек успоставиле крхку демократију. У изучавању насиља као појаве најпре се полази од етиолошке димензије – узрока и услова, међу којима преовлађују социјални, економски и други разлози. Феноменолошка димензија насиља указује на то да данас постоје нови појавни облици криминалитета с елементима насиља, од којих највећи број узрокује изузетно тешке последице и изазива велико узнемирење јавности. Виктимолошки аспект указује на жртву и њен однос према делу, а још више на однос друштва према жртви и, с тим у вези, посебно на подршку заједнице жртви.

Друштвени одговор на насиље полази од концепта „Safe Community” који свака држава покушава да изгради, посебно у артикулацији права на слободу окупљања и остваривања истог на јавним местима. На исти начин наша земља покушава да заштити то, неприкосновено уставно право и универзалну вредност цивилизованог друштва, па се свим средствима покушава сузбити насиље на јавним и спортским манифестацијама. Државна реакција је организована и заснива се на различитим документима, као што су тематске стратегије, акциони планови, програми и др. Полиција и други државни органи имају посебно место у спровођењу тих докумената, примени и поштовању закона („једнако за све и према свима”). Судови, јавна тужилаштва, органи за прекршаје и полиција су најпозванији субјекти у сузбијању насиља, криминалитета и осталих социјално-патолошких појава.

Полиција као орган државне репресије најобученија је за супротстављање нарастајућем насиљу на јавним местима, спортским и другим манифестацијама. С циљем заштите општих интереса, имовине и добра, као и права и слобода грађана, полиција у Републици Србији предузима мере за сузбијање насиља на јавним, спортским (фудбалским) и другим сусретима. У том контексту, Народна скупштина је усвојила и анализирани Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, који је као полазна основа дао добре почетне резултате у пракси. Сматра се да само нормативни одговор није довољан и да су потребни уједначена казнена политика, једнообразна правна пракса, јуриспруденција и време ради провере решења у пракси и потенцијалних новела.

Борба против насиља на јавним, спортским и другим манифестацијама у Републици Србији има важну међународну димензију, јер се обезбеђењем амбијента сигурности доприноси неометаном привредном развоју и угледу земље. Активности на сузбијању насиља добијају на значају посебно у контексту подношења захтева за пријем Републике Србије у Европску унију, те је потребно наставити процес усклађивања законодавства усвајањем нових прописа, као што су Закон о приватном обезбеђењу, Закон о детективским пословима и пратећи подзаконски акти у области ФТО.⁴ Од посебног је значаја чињеница да је актуелни, тзв. *Anti Hooligans Act* донет на основу решења из Европског споразума о сузбијању насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, који је својевремено донео Савет Европе.

Литература:

1. Aleksić, Živojin (2004): *Leksikon kriminalistike*, Ž. Aleksić, Beograd.
2. Ignjatović, Đorđe (2002): Kriminološki aspekti delikata nasilja. U: D. Radovanović (ur.), *Delikti nasilja – krivičnopravni i kriminološki aspekt* (str. 259–270), XIV seminar prava, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
3. *Izveštaj o istraživanju Gradskog ureda za socijalnu zaštitu i osobe sa invaliditetom* (2009), Mladi i sigurnost, Zagreb.
4. Kovačević, Ranko (2002): Veštačenje ličnosti kod krivičnih dela nasilja. U: D. Radovanović (ur.), *Delikti nasilja – krivičnopravni i kriminološki aspekt*, XIV seminar prava, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.

⁴ Правилник о програму и начину спровођења обуке за обављање послова редара на спортској приредби (курсеви обуке редара већ се спроводе) (Службени гласник РС, број 28/11).

5. Modly, Duško; Korajlić, Nedžad (2002): *Kriminalistički rječnik*, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj.
6. Nikač, Željko (2010): Borba protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim manifestacijama, sa osvrtom na ulogu MUP RS. U: L. Kron (ur.), *Nasilnički kriminal: etiologija, fenomenologija, prevencija* (str. 233–256), Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
7. Nikač, Željko (2010): *Policija u zajednici*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
8. Nikač, Željko; Milošević, Goran (2011): Fight against violence at sporting and public events in Serbia – legislative solutions and actions of the Police, *European Union – area of freedom, security and justice*, Vol. I (pp. 31–37), Police Academy „Alexandru Ioan Cuza”, Bucharest.
9. Nikač, Željko (2012): *Koncept policije u zajednici i početna iskustva u Srbiji*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
10. Simenunović-Patić, Biljana (2003): Ubistva u Srbiji u kontekstu tranzicije i rata, *Temida*, 6(4), 33–45.
11. Standtland, C.; Nadopil, N. (2004): Psychiatric disorders and the prognosis for criminal recidivism, *Nervenartz*, 25(6), 608–619.
12. Wolfgang, M. E.; Ferracuti, Franko (1981): *The subculture of violence*, Sage Publications, London.

Violent Crime in Serbia – with a Special Focus on Violence in Sports and Public Events

Summary: On the territory of the Republic of Serbia, there is widespread fan violence in sports facilities, and their environment (stadiums, halls) before, during and after sports competitions / events, as illustrated by empirical research. Walking became a place where the manifest violence directed against persons and property. If an attempt is made in research to increase security in society and reduce the fear of citizens from violent crime as a very special and multidimensional problem, then it would be in terms of action on social factors could potentiate a variety of activities at all social levels. A comprehensive approach to combating violent crime requires a general and well-designed engagement entirely different social factors and the considerable human and material resources. All public authorities from the police, prosecution and courts, social services, education system, together with NGOs, media and other social institutions must act together and coordinated so that the effects of their work led to the desired results in terms of opposition to violent crime.

Keywords: Police, Violence, Sporting Events, Human Rights